

Oponentský posudek magisterské diplomové práce
Jany Hofmanové: Pohřební bohoslužby z homileticko-liturgického pohledu.
Základní východiska pro podobu pohřební bohoslužby s ohledem na možnosti praxe.

Pohřební bohoslužba má celou řadu dimenzí. Autorka se vědomě rozhodla pro dva aspekty – liturgický a homiletický. A tyto bedlivě obhlíží a zkoumá. S tím, že obzvláště v pohřební bohoslužbě, podle přesvědčení autorky, „liturgický rámeček ... může být ukotvením kázání a může sdělit to, co je z nějakého důvodu kázáním nesdělitelné“ (10). A právě tuto souvislost (celek bohoslužby) a zároveň specifiku jednotlivých prvků se pokouší vyložit. Se stálým zřetelem k účastníkům bohoslužby. Nevolí obecně křesťanskou perspektivu, ale konkrétní evangelickou.

Bohoslužbu autorka chápe dvojsměrně jako „lidskou odpověď na způsob, jakým Bůh promlouvá k člověku ve svém Slovu a činu“ (14). Ale pohřební bohoslužba je specifická v tom, že „impulsem shromáždění není nedělní radost ze vzkříšení, nýbrž naopak den bolesti a zármutku nad smrtí člověka“, a proto se jedná ze strany shromážděných o specifickou odpověď – totiž „odpověď otázkou“ (tamtéž) tváří v tvář ztrátě, zármutku atd. A odtud autorka odvíjí charakter bohoslužby pohřební – „stává se projevem pochopení, účasti a lásky k pozůstalým a zemřelému, současně ... je prostorem pro zvěstování evangelia, které oslovuje, provází a proměňuje zmíněné tázání se před Bohem“ (15). Tím je podtržen pastorační charakter bohoslužby, vyjádřený termínem „doprovázení“. Mírně takto koriguje tezi, že „v současnosti je nikoli tradice [křesťanská, církevní], ale osobní příběh zemřelého kritériem pro podobu rozloučení“ (17).

Pro pochopení pohřební bohoslužby jako doprovázení autorka sahá k teorii (přechodového) rituálu. Kloní se k názoru, že bohoslužba jako rituál nepředstavuje transformaci situace, ale poskytuje „ochranu“ (21), možná by však bylo možné užít termínu *podpory*. To je vyjádřeno i teologickým pohledem na rituál a jeho pomocnou (podpůrnou) funkci. Bohoslužba svým způsobem akceptuje lidskou potřebu rituálu, ale „artikuluje a otevírá výhled mimo tuto realitu pouhého lidské obřadu“ (25). Obvykle užívané a poměrně moderní termíny přechodu a doprovázení autorka originálně modifikuje z pozice eschatologické dialektiky. Útěcha, kterou očekáváme, není jen věcí vzdálené a vyhlížené budoucnosti, kam by bylo třeba zarmoucené „převést“ a „doprovodit“, ale stává se prostřednictvím celé bohoslužby přítomnou „v každém čase, právě i nad hrobem“ (28). Bylo by však zajímavé, kdyby se autorka na tomto místě nedala strhnout pouze teorií rituálu, ale pokusila se ji konfrontovat s biblickým pojetím „pamatky“ (a přítomnosti).

Z výše uvedené perspektivy chápe autorka i funkci pohřebního kázání: verbalizuje nastalou situaci a zároveň vyslovuje naději, která tuto situaci přesahuje a proměňuje (40). A tím pro věřící i nevěřící přinejmenším „relativizuje zdánlivě bezvýchodnou situaci“ (33). V této kapitole o kázání může autorka konečně i zužitkovat materiál, který získala od současných kazatelů a kazatelek Českobratrské církve evangelické. Vyjmenovává řadu témat, která se opakují a jsou nějakým způsobem charakteristická pro pohřební kázání současnosti a pokouší se je vřadit do svých teologických předpokladů, které předtím popsala (46-55).

Podobně je tomu i s jednotlivými prvky pohřební bohoslužby, jako jsou biblická čtení, modlitby, vyznání vin, hudba, gesta atd. Nevyhne se ani obtížné otázce oslovování mrtvých a přimlvy za mrtvého a promluvy–vzpomínky na mrtvého.

Není tak docela pravda, co autorka tvrdí v úvodu ke své práci: že pastorační tematiky se dotkne jen okrajově (9). Domnívám se totiž, že to je jedna ze silných stránek této práce: pastorační tematiku má na zřeteli od samého počátku. Pokouší se nejen teologicky korektně vyjádřit podstatu pohřební bohoslužby, ale zároveň se při každém kroku ptá po posluchači a jeho vnímání. Velmi citlivě zohledňuje jak situaci přímých pozůstalých, tak ovšem ostatních účastníků bohoslužby. Přičemž předpoklad víry, se kterou k pohřební bohoslužbě přistupujeme, není bezpodmínečný. Pozvání uvidět svůj životní příběh z ještě jiné, než svojí perspektivy, a vidět jeho vyústění ještě jinak, než z perspektivy smrti, platí věřícím stejně jako i nevěřícím. Ostatně sama autorka jaksi koriguje sama sebe, když v závěru definuje pohřební bohoslužbu jako „propojení pastorační a zvěstování“, dokonce jako „pastorační rituál“. Domnívám se, že se jí podařilo tuto skutečnost přesvědčivě doložit.

Je mi však otázkou, proč autorka více nevyužila texty pohřebních bohoslužeb, které získala od kazatelů a kazatelek. Např. na str. 42 je naznačeno, že podnikla určitý průzkum, zřejmě by byl statisticky nevýznamný a nevydal by nijak charakteristický obraz o evangelické pohřební bohoslužbě současnosti. Ale čtenář předložené diplomové práce by si přesto přál, kdyby se autorka na základě svého zřetelně formulovaného teologického poznání blíže vyjádřila ke stavu současného funerálního kazatelství.

Další otázkou, která může být předmětem rozhovoru při obhajobě, je téma vztahu individuálního životního příběhu a „příběhu spásy“, který vypravuje Písmo. Autorka toto téma naznačuje na mnoha místech své práce, ale na str. 43 nahoře možnost jednoduchého propojení problematizuje. Jaké vidí (přesto) možnosti řešení tohoto vztahu? Jaký by to mohlo mít význam pro pastorační dimenzi bohoslužby, kterou zdůrazňuje?

Po formální stránce vykazuje práce několik málo nedostatků, které by další korektura jistě snadno odstranila. Počítačová sazba je na velmi dobré úrovni.

Předložená práce ukazuje schopnost autorky pojednat téma teologicky korektně a v kritickém rozhovoru s primární i sekundární literaturou domácí i zahraniční. Práce vykazuje zřetelný přínos v pojetí bohoslužeb jako doprovázení, čímž zřetelně překročila vymezený rámec liturgicko-homiletický k aspektu pastoračnímu.

Práci rád doporučuji k obhajobě, hodnocení navrhuji v rozmezí A-B.

Ladislav Beneš, Dr.
Odborný asistent UK ETF

V Praze 22. 6. 2012